

VÁSÁRHELYI MŰVÉSZÉLET 1900-1990

A vásárhelyi művészet bemutatkozása Budapesten és Hódmezővásárhelyen

Bármily hihetetlen is, de tény, hogy a hódmezővásárhelyi vagy a városhoz egyéb szálakkal kötődő huszadik századi képzőművészetnek budapesti bemutatkozási lehetősége nem nagyon volt az elmúlt harminc-negyven esztendőben. Ez nem azt jelenti, hogy egy-egy Vásárhelyen élő festőnek vagy szobrásznak ne lett volna egyéni kiállítása ez idő alatt a fővárosban, hanem azt, hogy csoportos kiállítás, mely a vásárhelyi műhely vagy a tágabb értelemben ide kötődő művészek munkásságát is magába foglaló áttekinthető kiállítás lett volna, ilyen nem volt. Az utolsó alkalom talán az lehetett, mikor a Vásárhelyi Őszi Tárlat negyedszázados évfordulója alkalmából a Múcsarnokban mutattak be egy alapos válogatást 1979 nyarán. Ennek a ténynek a fényében válik különösen jelentőssé az, hogy 2018-ban, Budapesten a Várkert Bazár Testőrpalotájában két szinten került megrendezésre a *Vásárhelyi művészet 1900-1990* című áttekinthető kiállítás. Pedig még 2017 nyarán sem gondolták a szervezők, hogy ez a kiállítás létrejön. Másképp fogalmazva azt is mondhatnánk, hogy egy ilyen kiállítás egyszerűen nem szerepelt sem a Tornyai János Múzeum, sem a Kovács Gábor Művészeti Alapítvány 2017-es vagy 2018-as tervei között. 2017 őszén, egészen pontosan október 18-án Fertőszögi Péter művészettörténész, a Kovács Gábor Művészeti Alapítvány kuratóriumának elnöke, valamint Szűcs György művészettörténész, a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria tudományos igazgatóhelyettese felkereste Nagy Imrét – jelen sorok szerzőjét –, a Tornyai János Múzeum akkori igazgatóját, hogy a 2019-es Tornyai János emlékévi előkészítését, lehetséges forgatókönyvét megbeszéljék. Az egyeztetés során Nagy Imre elpanaszolta, hogy évtizedek óta nem sikerült egy nagyobb vásárhelyi képzőművészeti kiállításnak helyszínt illetve befogadó intézményt találni a fővárosban, mert a szakmai kapcsolatok és ismeretségek, valamint a politikai kapcsolatrendszerek mentén kibontakozó kísérletek mind rendre kudarcba fulladtak. Ez utóbbira még dr. Rapcsák András polgármestersége alatt történt kísérlet, de az is eredménytelen maradt. Nem volt fogadókészség sem a Múcsarnok, sem az Ernst Múzeum, sem a Magyar Nemzeti Galéria részéről. Fertőszögi Péter néhány részletkérdés tisztázása után felajánlotta, hogy a Várkert Bazár Testőrpalotájában 2018 tavaszán ezt a kiállítást meg lehetne rendezni.

Szó szót követett, s ott rögtön megkezdődött azoknak a műalkotásoknak a számbavétele, amelyeknek mindenképpen szerepelnie kellene a kiállításban, s ugyanakkor a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményében elérhetőek, mint például Iványi Grünwald Béla 1890-ben Hódmezővásárhelyen készített *Isten kardja* című festményének első változata vagy Pásztor Jánosnak olyan plasztikái, melyek szintén csak e nagy, nemzeti intézmény gyűjteményében lelhetőek fel. Ott, az első megbeszélésen az is körvonalazódott, hogy a történeti időszakok (értsd: *A kezdetektől a második világháborúig terjedő évek*) bemutatásának alapját a hódmezővásárhelyi Alföldi Galéria állandó kiállításából válogatott művek, illetve az önkormányzat saját gyűjteményéből kiválasztható festmények szolgáltatják, az 1945-től az 1990-ig terjedő

időszak bemutatását pedig a Tornyai János Múzeum képzőművészeti gyűjteményének raktári anyagából válogatott remekművek nyújthatják. Alapjaiban megtörtént a kiállítás időkeretének (1900-1990) a kijelölése, és azoknak a művészeknek a listába vétele, akiknek a szereplése elengedhetetlennek látszott az anyag átütő erejének biztosítása érdekében.

A következő vásárhelyi látogatásra 2017. november 29-én került sor. Ekkor Fertőszögi Péter a KOGART másik művészettörténészevel, Marosvölgyi Gáborral jött le Vásárhelyre, hogy megtörténhessen a művek listájának minél teljesebb összeállítása. Ekkor a múzeum részéről Nagy Imre és Elek András vettek részt az anyag válogatásában. Azt követően, hogy Nagy Imre december elején távozott a múzeum éléről, Elek András lett a kiállítás intézője az intézmény részéről. Ugyanakkor Fertőszögi Péter, a kiállítás főkurátora ragaszkodott hozzá, hogy Marosvölgyi Gábor mellett a kiállítás másik kurátora Nagy Imre legyen, így a kiállítási anyag válogatása és datálása mellett ő kapta a teremszövegek elkészítésének feladatát is. Január 16-ára összeállt a 172 tételes műtárgylista, mely bőséges ráteremtéssel kalkulált a kiállítható alkotások együtteséről. A kiválasztott műalkotások legtöbbjének tisztítását és restaurálását a múzeum restaurátorai, V. Nagy Nándor, M. Balázs Zsuzsa és Fekete András végezték. Néhány nagyobb méretű festmény restaurálására – mint például Tornyai János *Juss* tanulmánya, vagy a *Bús magyar sors* című alkotása – a KOGART közbenjárásának eredményeképpen a Magyar Nemzeti Galéria restaurátorműhelyében került sor.

A Várkert Bazár Testőrpalotájában a kiállítás megrendezése 2018. február 3-án zajlott. Fertőszögi Péter, Marosvölgyi Gábor és Nagy Imre az időrend és a termek adottságaihoz illően válogatták ki és rendezték el azt a közel 150 műalkotást, mely végül megtöltötte a Testőrpalota két szintjének kiállítótermeit, s a folyosókra dokumentumfotókból összeállított narratív molinók kerültek, melyek a vásárhelyi művészet egyes szakaszainak főbb szereplőit és főbb eseményeit mutatták be a látogatóknak. A *Vásárhelyi művészet 1900-1990* című kiállítás megnyitására 2018. február 8-án, 18 órakor került sor. Köszöntőt Gyutai Csaba, a Várkert Bazár ügyvezető igazgatója és dr. Kószó Péter, Hódmezővásárhely alpolgármestere mondott. A megnyitó beszédet dr. Latorcai Csaba, a Miniszterelnökség államtitkára mondta, míg szakmai szempontból Fertőszögi Péter mutatta be a megjelenteknek a kiállítást. A vásárhelyi művészet fejlődéstörténetét és a Vásárhelyi Őszi Tárlatok jelentősebb alkotóit bemutató tárlat április 29-éig volt látogatható és a nyitvatartási ideje alatt több mint tízezer tekintette meg.

Ezt követően került sor a vásárhelyi bemutatóra, amely új kihívás elé állította a három művészettörténészt, hiszen a Tornyai János Múzeum termeinek száma és azok falmérete jelentősen különbözött a Testőrpalota termeitől. A rendezők igyekeztek megtartani az eredetileg kidolgozott időrendet és az egyes tematikai egységeket,

hiszen a januárban elkészített teremszövegek csak így maradhattak eredeti megfogalmazásukban is értelmezhetőek. A vásárhelyi kiállítást Fertőszögi Péter, Marosvölgyi Gábor és Nagy Imre május végén rendezte, melyben segítségükre a Tornyai János Múzeum installátorai, Morvay Tamás, (az azóta elhunyt) Csordás László és Donka Gábor voltak. Az ünnepélyes megnyitóra – a múzeum hagyományainak megfelelően – június 3-án, vasárnap déli 12 órakor került sor, ahol Fertőszögi Péter mondta a szakmai megnyitó beszédet. A kiállítás július 29-ig volt Vásárhelyen megtekinthető.

A kiállítás szervezésnek a kezdetén a tervek között szerepelt egy 100-120 oldalas katalógus kiadása is, melyre azonban az anyag visszarendezéséig nem került sor. Ez indokolhatja azon szándékunkat, hogy a sikeres és hiánypótló kiállítás dokumentálása érdekében a *Vásárhelyi Látóhatár* hasábjain megjelentessük a kiállítás teremszövegeit:

Az alföldi festészet fogalma

Az „alföldi festészet” nem jelent szorosan vett képzőművészeti iskolát vagy festészeti stílust, sőt még egyetlen művészeti központot sem. A magyar képzőművészetben a „Nagy Magyar Alföldet” mint festészeti témát először August von Pettenkofen (1822–1889) osztrák festő tette ismertté és népszerűvé, aki 1853-tól rendszeresen járt Szolnokra, és az alföldi magyar város életét, népét és a környező tájat ábrázolta korszerű technikával, de realiztikus felfogásban. Számos osztrák festő követte a példáját, és az ő tevékenységük alapozta meg a Szolnoki Művésztelep kialakulását.

Az alföldi festészet másik eredője Munkácsy Mihály (1844–1900) művészete, annak is a kritikai realista vonulata, amely jelentős hatással volt többek között a Hódmezővásárhelyen kibontakozó művészeti központ alkotóira, így Tornyai Jánosra, Rudnay Gyulára vagy Hegedűs Lászlóra. Ez a társadalomkritikai szemlélet hosszú távon meghatározta az alföldi művészet jegyében született műveket.

A harmadik eredőt pedig a nagybányai festészetből vezethetjük le, hiszen az onnan kirajzó alkotók vagy meghatározó és egyéni hangú alakjai lettek az alföldi festészetnek, mint a Szentesen letelepedett Koszta József (1861–1949), vagy önálló alközpontot teremtettek, mint a Kecskeméti Művésztelepet létrehozó Iványi Grünwald Béla (1867–1940).

A Szolnoki Művésztelep egyik alapítója volt Bihari Sándor (1855–1906) festőművész, aki pesti, bécsi, végül párizsi tanulmányai után Szolnokon Deák-Ébner Lajosnál (1850–1934) dolgozott. *Fejkendőss parasztasszony*-a jól illusztrálja realista szemléletét. A Szolnoki Művésztelep másik fontos alapító tagja, Fényes Adolf (1867–1945) festőművész Weimarban, majd Párizsban, a Julian Akadémián képezte magát. 1902-től minden nyarat Szolnokon töltött, és ott alkotott. 1898-ban kezdett neki a *Szegény ember élete* című kritikai realista festményciklusának. A sorozat befejezése után új utakat keresett és a plein air irányzat felé fordult. Az *Alföldi országút eső után* és a *Tavaszi szántás* című kompozíciói egyszerű szerkezetű, nagy, egységes színfoltokkal operáló képépítési technikáját bizonyítják. A népi életképekkel induló László Fülöp (1869–1937) fotó retusőrként kezdte pályáját, majd müncheni akadémiai tanulmányai után kora elismert portréfestője lett, aki a londoni Royal Art School tanári pozíciójáig vitte, majd az előkelő angol körök felkapott művészevé vált. A *kis Lidia* című finom képe jelzi tökéletes szakmai felkészültségét.

A vásárhelyi művészet kezdetei

Szolnok és Kecskemét mellett az alföldi művészet harmadik legjelentősebb központja Hódmezővásárhely lett, ahol a művészeti élet kibontakozásában elvülhetetlen érdemei vannak a Párizsból hazatért fiatal Tornyai Jánosnak (1869–1936), aki olyan művészeket tudott maga köré gyűjteni, mint Endre Béla (1870–1928) és Rudnay Gyula (1878–1957) festőművészek, valamint a szobrász Pásztor János (1881–1945) és Rubletzky Géza (1881–1970).

Az 1880-as évek végén megfordult Vásárhelyen Iványi Grünwald Béla festőművész is, aki Kallós Ede (1866–1950) szobrászművész invitálására látogatott a városba, s itt festette meg 1890-ben az *Isten kardja* című művének első változatát. Megható kordokumentum erről a művészettörténeti tényről a Plohn Illés fotóműterme előtt készült fénykép, melyen Tornyai és Plohn József társaságában, a fején babérkoszorúval pózoló Kallósra ezen festmény előtt mutat teátrálisan Iványi Grünwald.

Különösen figyelemreméltó Pásztor János baráti kapcsolata az alföldi festőkkel. Hódmezővásárhelyen az 1900-as években kötött barátságot Rudnay Gyulával, Endre Bélával, Tornyai Jánossal, akik éppen egy közös műteremben festettek. Pásztor mélyen kötődött az alföldi emberekhez, s az általuk tisztelt történelmi hősökhez, így szobrainak emberábrázolása hasonlatos az alföldi festőkéhez. 1909-től rövid időre Rubletzky Géza szobrász is csatlakozott Tornyaiékhoz, sőt Rubletzky és Tornyai közös kiállítást is rendezett Hódmezővásárhelyen. Az I. világháború előtti időszakban Rudnay erősen kötődött a városhoz és ezt jól illusztrálják az ebből a korszakból származó *Vásárhelyi szoba* vagy a *Zöldben* című, érzékeny, intim hangulatú festményei.

A művészek együttműködésének és művészeti elveik összehangolásának nagyon szép példája a Tornyai, Endre Béla, Kallós Ede, Pásztor János, Rubletzky Géza képzőművészek, valamint Smurák József építész és Weisz Mihály mesterember részvételével 1912-ben létrehozott Művészek Majolika és Agyagipari Telepe, melyben a város kerámiaművészeti hagyományait igyekeztek összhangba hozni a kor iparművészeti törekvéseivel.

Az I. világháború azonban váratlanul széjjelszórta a városban dolgozó művészeket, és egyedül a halk szavú Endre Béla volt az, aki jelenlétével és munkásságával a folyamatosságot biztosította.

Tornyai János művészete

Tornyai János (1869–1936) zsellérszülők gyermekeként látta meg a napvilágot Hódmezővásárhelyen. 1886–89 között szülővárosa ösztöndíjával végezte el Budapesten a Mintarajziskolát Székely Bertalan és Lotz Károly tanítványaként. 1894 és 1896 között a város támogatásával kijutott Párizsba, a Julian Akadémiára. Ekkor találkozott a mesterének és példaképének tekintett Munkácsy Mihállyal is. Az ő festői hatása nagyon hangsúlyosan érvényesült Tornyai korai munkásságában mind színkezelését, mind kompozíciós megoldásait tekintve. Legjobb példája ennek a befejezhetetlen *Juss* melynek több vázlata is mutatja Munkácsy *Milton* című képének erőteljes hatását. Az 1900-as évek elején festett képeiben a jelen nyomorúságát, az egyszerű és bús magyar életet festette drámai erővel és határozott fény-árnyék hatások alkalmazásával.

1908-ban festette a *Bús magyar sors* című festményét, melyet ön-életrajzi helyzetjelentésként is felfoghatunk, ahol a pusztai tájban álló magányos, sovány ló a művészi, emberi magányosságot és elhagyatottságot szimbolizálja. 1910 táján házat épített Mártélyon – a „hótig nyögöm” tanyát – és itt festette legszebb képeit, mint a *Gémeskút* valamint a *Mártélyi nagy fa* több változatát. Az 1910-es évek második felében Baján is fest, majd 1919-ben Budapestre költözik. Barcsay Jenő (1900–1988) invitálására többször dolgozik Szentendrén. Színei ekkorra kivilágosodnak, festményei derűsek, líraiak lesznek. Kovács Márinak, egykori élettársának és festőkollégájának írt levelében ezt így fogalmazta meg: „én most már egészen másképp festök, csupa színt meg napfényt, sárgát, rózsaszínt. Azért, mert kell a nap nekem. Mert öreg vagyok, oszt fázom!”

Ennek a korszerű, oldott festőiségnek a legszebb példáit az 1984-ben előkerült ún. „Tornyai-lelet” kisméretű darabjai jelentik. Ezek az alapozatlan, szabványmeretű falemezekre – egykori szivardoboztetőkre – festett kompozíciók az életmű tematikai gazdagságát és az egyes képtémákban tapasztalható végtelen variációs bőséget illusztrálják.

Vásárhelyi művészet a két világháború között

„Téged is majd össze-szidlak a nagy modernségedért. Tegnap mondtam Szentösön Kosztának, hogy megváltoztál. Elhűlt az öreg, és sajnálta, aszonta: né engedjelek. Engedlek, – ne félj – csak osztán neköm is teccen a te modernségöd. Tudom, hogy a Barcsay modernségéből valami lössz. Azért tudja a fene: nem hiszek a modernségödben addig, amíg a képeidet nem láttam.”

Így írt az atyai jó barát Endre Béla festőművész Barcsay Jenőnek valamikor 1926–27 fordulóján, s ez a levél két dolgot is bizonyít. Egyrészt azt, hogy a magányos Koszta József a szomszéd vármegyében élő művész kollégákkal is tartotta a kapcsolatot, másrészt, hogy a pályakezdő Barcsay színrelépésével egyidőben a '20-as évek művészetében komoly változások zajlottak.

A nemzetközi trendekkel párhuzamosan az egyes alföldi művészeti központokban kibontakozó törekvésekben Nagybánya szerepe meghatározó volt. A friss, nyugat-európai irányzatokat ismerő és követő „neósok” Kecskeméten hoztak létre művésztelepet Iványi Grünwald Béla vezetésével. A szolnoki művésztelepen alkotók között a művészi irányzatok változatossága volt a jellemző. A Szegeden élő alkotók közül Nyilasy Sándor (1873–1934) és Dinnyés Ferenc (1886–1958) műveit emelhetjük ki. Hódmezővásárhelyen Endre Béla jelenléte és művészeti szervező tevékenysége biztosította a képzőművészeti folytonosságot egészen 1928-ban bekövetkezett haláláig.

Medgyessy Ferenc (1881–1958) először a 10-es években dolgozott a Majolikagyárban, majd a 20-as években több vásárhelyi értelmiség portréját készítette el itt-tartózkodása során. Terrakotta kispasztikáit a művész által átadott öntőformák felhasználásával a vásárhelyi Művészek Majolikatelepén készítették valamikor az 1930-as években. A Rudnay-féle főiskolai művésztelepek révén került a városba Barcsay Jenő és évfolyamtársa Hanna Melánia (1892–1972), s mindketten megőrizték kapcsolatukat Vásárhellyel Endre Béla halála után is. Új lendületet jelentett az 1934-ben létrehozott Tornyai Társaság, melyet Galyasi Miklós (1903–1974) költő, későbbi múzeumigazgató szervezett a város értelmiségével és a művészekkel. Tagjai között volt a házassága révén Vásárhelyre került Vén Emil (1902–1984) festőművész, és az örök nyug-

hatatlan Kohán György (1910–1966), valamint a műgyűjtő, görögkeleti lelkész Wiener Tibor (1887–1978) is. A Vásárhely-közeli Mártélyra járt le nyaranta Frank Frigyes (1890–1976) festőművész, s az itt festett vásznain a kortárs európai törekvésekkel szinkron jelenségek fogalmazódtak meg sajátos alföldi motívumok révén.

A Vásárhelyi Őszi Tárlatok indulása

A második világháborút követően alapvetően átrendeződött a magyarországi képzőművészeti szcéna. A fővárostól távoli Hódmezővásárhelyen némileg meg lehetett szabadulni a szocialista realizmus béklyójából, s nem lehet véletlen, hogy a budapesti Képzőművészeti Főiskola akkori tanárai, a vásárhelyi születésű Kurucz D. István (1914–1996) festőművész és Szabó Iván (1913–1998) szobrászművész hallgatóikat nyári művésztelepre ide hozták. Ezzel – előzetes szándékuktól függetlenül – biztosították a hódmezővásárhelyi műhely szakmai utánpótlását, és megteremtették a Vásárhelyi Őszi Tárlatok képzőművészeti hátszágát.

Kurucz D. 1953-ban saját Tükör utcai házában, a Képzőművészeti Alappal közösen létrehozta az Alap által fenntartott első vásárhelyi művésztelepet. Ezzel egy időben, a vásárhelyi Tornyai János Múzeum akkori igazgatójával, Galyasi Miklóssal és a városi tanács pénzügyi osztályán dolgozó – festőként is aktív – Almási Gyula Bélával (1908–1975), valamint Szabó Ivánnal 1954-ben elindították a Vásárhelyi Őszi Tárlatok sorát, mely 2018-ban a 65. alkalommal került megrendezésre.

A Vásárhelyi Őszi Tárlat eredeti koncepciója szerint meghívásos kiállítás volt, mely bemutatkozási lehetőséget kívánt biztosítani a Vásárhelyen élő, a Vásárhelyről elszármazott és a nem itt élő, de a városban vagy Mártélyon rendszeresen alkotó művészeknek. Ennek a törekvésnek a jegyében az első tárlat fődíját, a Tornyai-plakettet Medgyessy Ferenc szobrászművész kapta, míg a második évben Barcsay Jenő festőművész volt a díjazott. A meghívásos rendszerből adódóan kiállított itt Kohán György, Novotny Emil Róbert (1898–1975) vagy Frank Frigyes. A város és a Képzőművészeti Alap közös erőfeszítéseként a hatvanas évek elején többlakásos művésztelep épült a Kohán György utcában. Ennek is köszönhetően az ötvenes évek második felétől olyan művészek választották lakóhelyül Hódmezővásárhelyt, mint Kajári Gyula (1926–1995), aki 1954-től 1971-ig élt itt vagy a somogyi származású Németh József (1928–1994), a mosonmagyaróvári Szalay Ferenc (1931–2013), a budapesti születésű Lelkes István (1937), a vásárhelyi Fejér Csaba (1936–2002), Hézsó Ferenc (1938), Fodor József (1935–2007), Csikós András (1947–2006), Erdős Péter (1938) és az orosházi származású Fülöp Erzsébet (1937).

Az Őszi Tárlatok aranykora

A Vásárhelyi Őszi Tárlat az ötvenes-hatvanas években – az akkori hivatalos művészetpolitikai elvárásokkal szemben – az akkori hivatalos értékelések a tárlat évenkénti kiállításait „narodnyiknak”, népiesnek vagy sematikusnak tartották. Tény, hogy ebben az időszakban az itt kiállított művek jelentős hányada erős társadalmi elkötelezettséggel, a magyar parasztság sorsának és életmód-

változásának dokumentálási igényével készült. A korszak művészeti kritikáiban a nacionalista jelző is negatív felhangot kapott, mint a nemzeti hagyományokra építő és ahhoz kötődő ábrázolásmód. Ugyanakkor misztikusnak is titulálták, mert az itteni realizmus nem fotószerűen, hanem egy sajátos "vásárhelyi elvontsággal" ábrázolta a valóságot.

A második tárlatról Barcsay Jenő, Csohány Kálmán (1925–1980), Kohán György, Kiss István (1927–1997), Patay László (1932–2002) és Vén Emil nevét emelhetjük ki. 1956-ban, a harmadik tárlaton szerepelt először Németh József és Szalay Ferenc festőművész. Művészettörténeti kuriózum, hogy Keserü Ilona (1933) ugyaneztől az évtől 1962-ig volt állandó kiállító a Vásárhelyi Őszi Tárlatokon. 1958-ban, az ötödik tárlaton mutatkozott be először Samu Katalin (1934–2011) szobrászművész – Somogyi József (1916–1993) tanítványa – és ugyanebben az évben állította ki Kondor Béla (1931–1972) két rézkarca mellett a halott Medgyessyről készült tintarajzát. Kondor legközelebb 1966-ban, a 13. tárlaton jelentkezett ismét: itt láthatta a közönség első alkalommal a *Bohóc* és a *Repülés* című festményeit.

A később meghatározó alkotóvá váló vásárhelyiek közül először 1960-ban állított ki Erdős Péter és Fejér Csaba, 1961-ben Hézsó Ferenc, 1962-ben Fülöp Erzsébet és Fodor József. Ettől a dátumtól 1973-ig folyamatos résztvevője a Vásárhelyi Őszi Tárlatoknak Frank Frigyes. Somogyi József szobrászművész 1965-től, a 12. tárlattól 1971-ig, a 18. tárlatig volt Vásárhelyen rendszeres kiállító.

Általánosságban elmondható, hogy a Vásárhelyen letelepedett művészek, mint Németh József vagy Szalay Ferenc éppen baráti kapcsolataik révén vonzották az Őszi Tárlatokhoz Budapesten élő kollégáikat és nemzedéki társaikat: Patay Lászlót, Vecsési Sándort (1930–2015) és feleségét V. Bazsonyi Aranyt (1928–2011), valamint Somos Miklóst (1933–2009) és Szurcsik Jánost (1931).

Tóth Menyhért (1904–1980) festőművész a huszadik századi magyar művészettörténet emblematikus figurája. Az 1941-ben rendezett első egyéni kiállítását csak hosszú belső emigráció után 1964-ben követte a második a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban. Supka Magdolna művészettörténész ajánlotta a művészeti életben gyakorlatilag ismeretlen festőt Dömötör János múzeumigazgató figyelmébe, aki kiállítási lehetőséget biztosított a művésznek. Tóth Menyhért a kiállítás egész ideje alatt ott volt a múzeumban és az érdeklődő látogatóknak magyarázta a képeit. Ennek az eseménynek azonban volt egy másik következménye is, ugyanis ettől az évtől kezdve Tóth Menyhért rendszeres kiállítója lett a Vásárhelyi Őszi Tárlatoknak. Itt szerepelt először a *Csirik anyó* című emblematikus festménye 1967-ben.

A hatvanas-hetvenes évek egyébként is a tárlat aranykorának tekinthető. 1963-ban állította ki Kohán György a *Vásárhelyi utcarészlet* vagy 1966-ban a *Kabát* című mára ikonikussá lett műveit. 1967-ben szerepelt a közönség előtt Németh József *Fiú gereblyével* című nagyméretű vászna vagy 1968-ban Somos Miklós *Tehénpásztor* című műve. 1974-ből üdvözölhetjük a kiállításon Fodor József *Magány* című opuszát vagy 1975-ből Csikós András *Fekete szék* című filozofikus kérdéseket felvető finom, realista művét. 1976 különösen erős év lehetett, hiszen ekkor találkozhattak először a látogatók Fejér Csaba *Vak hordár*-jával vagy Szalay Ferenc *Mosakodó öreg*-jével.

Bár a hetvenes évek végén kibontakozó sajtóvita sok művészt elriasztott Vásárhelytől, az igazán hűséges alkotók továbbra is jelentős, olykor korszakos művekkel gazdagították a tárlatok mezőnyét.

A gyulai Koszta Rozália (1925–1994) 1980-ban állította ki a reá jellemző, erősen kontúrozó stílusban megfestett *Kettős portré*-jét. Hézsó Ferenc 1982-ben exponálta intim, mégis dekoratív *Rackanyáj*-át. Fülöp Erzsébet 1983-ban mutatta be munkásságának egyik összegző jellegű művét, a *Generációk*-at. Szalay Ferenctől 1985-ben láthattuk először az *Eljő az aratás*-t és ugyanebben az évben szerepelt Tenk László (1943) *A tavaszról* című nagyobb méretű művével. A Vásárhelyi Őszi Tárlatok kétségtelenül egyik legmeghatározóbb kiállítója Németh József festőművész volt, aki évről évre öt jelentős munkával mutatkozott be a kiállításon. 1986-ban egyik kiállított műve az összegző szándékkal festett *Tehenek a fák alatt* című komplex világlepi utalásokkal terhes nagyméretű munkája volt.

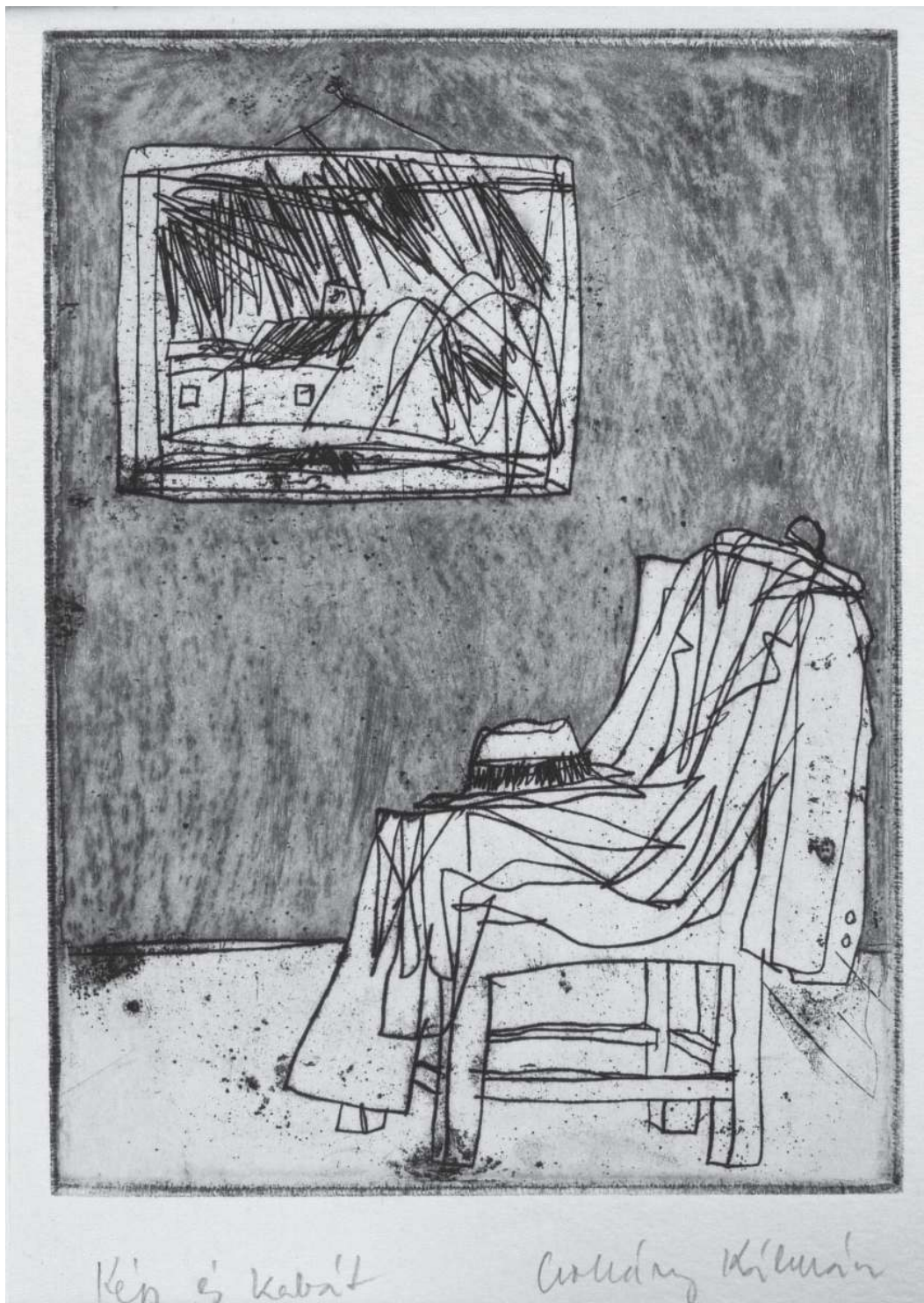
Az Őszi Tárlatok kiteljesedése

A nyolcvanas években a tárlat szakmai visszhangja a bennfentesek és szimpatizánsok által jegyzett cikkekre szorítkozott, majd a kilencvenes évek elejére ezek is szinte eltűntek, és a tárlat kis híján az elhallgatás mocsarába süppedt. A tárlat igazi jelentőségére és művészeti jelenségeire érzéketlen hozzáállás eklatáns példája a 46. *Vásárhelyi Őszi Tárlat* katalógusának előszavában azon kijelentés, amely egy olyan budapesti képzőművész szájából hangzott el, aki maga egyébként soha nem állított ki Vásárhelyen: „a lösegg-festőknek pedig ott van Hódmezővásárhely, s jól van ez így!”

A tárlatok szervezői is érezték, hogy ebből a fajta kényszerű elszigeteltségből ki kell törni, s célul tűzték, hogy a kortárs képzőművészek körében szélesítsék, illetve megerősítsék a Vásárhelyi Őszi Tárlat támogatottságát és „tömegbázisát”. Így néhány olyan reformra került sor, melyek hosszú távon alakították a tárlat jövőjét, illetve szakmai megítélését is. Már a nyolcvanas évek első éveiben voltak próbálkozások arra, hogy változtassanak az indulás éveiben megfogalmazott szervezési elveken, és igyekeztek a felkértek-meghívottak körét a lehetőség szerint kibővíteni. 1982-ben közel hatvan fiatal művészt hívtak meg a tárlatra, majd 1984-ben a Képzőművészeti Főiskola minden végzős hallgatója személyre szóló felkérést kapott. Ugyanebben az évben költözött Szentestről Hódmezővásárhelyre Kéri László (1949) festőművész, aki nem volt ismeretlen a tárlat látogatói előtt, hiszen 1977 óta szerepelt munkáival. Festői szemlélete frissítőleg hatott a tárlat egészére, és izgalmas ellenpontját jelentette a hagyományos vásárhelyi szellemben alkotó Fejér Csaba, Csikós András vagy Erdős Péter munkáinak, illetve Hézsó Ferenc „belülről modernizáló” törekvéseinek.

1987-ben Patay László festőművész a Képzőművészeti Főiskola tanáraként a 34. *Vásárhelyi Őszi Tárlat* katalógus-előszavában így fogalmazta meg e kiállítási fórum máig ható koncepcióját:

„A 'vásárhelyiség' eszmei egység, művészi-világnézeti állásfoglalás. Már régen nem Hódmezővásárhelyről van szó csupán. A mai magyarországi ábrázoló művészetnek központjáról van szó... az őszi tárlatok jelenleg is érvényes koncepciója: a belterjesség, vagy ún. »nyitás« helyett az országos realizmus-fenntartó és összetartó szerepkör vállalása. – Ez az eszme hozta létre, ez élte, és csak ez tarthatja meg a művészettörténet számára.”

CSOHÁNY KÁLMÁN | KÉP ÉS KABÁT

1967 | RÉZKARC | 38 x 26 CM

Forrás: Tornyai János Múzeum. Fotó: Dömötör Mihály

A vásárhelyi grafika

A Vásárhelyi Őszi Tárlatra mindig is a festészet túlsúlya volt a jellemző, de ez nem jelentette azt, hogy igényes, a kor grafikai tendenciáit tükröző művek ne jelentek volna meg évről évre a tárlat kínálatában.

Természetesen arra is volt példa, hogy festő- vagy szobrászművészek grafikai igényű tanulmányrajzokat vagy vázlatokat adtak be egy-egy kiállításra, ezzel is alátámasztva egyes műveik előtörténetét vagy inspirációs forrásait.

A Vásárhelyen élő művészek közül Kajári Gyula hozott létre jelentős, egyéni látásmódját hűen illusztráló grafikai életművet, melynek tömönatos, summázó megfogalmazás módja zsigeri élményeket ébreszt a szemlélőben. A tárlatok indulásától jelen volt Hódmezővásárhelyen Csohány Kálmán és Gácsi Mihály (1926–1987), majd a hatvanas évektől jelentkezett Rékassy Csaba (1937–1989), Engel Tevan István (1936–1996) és Ágotha Margit (1938–2015).

A hatvanas-hetvenes évek fordulóján a kortárs magyar grafika élvonalának kedvelt kiállítóhelye volt a Vásárhelyi Őszi Tárlat, majd az egyes műfaji kiállítások (pasztell, rajz, grafika) megindulásával ennek a kiállítási fórumnak a grafika szempontjából visszaesett a jelentősége. A hetvenes évektől viszont ismét olyan kiváló grafikusok jelentkeztek, mint Sulyok Gabriella (1939), Muzsnay Ákos (1945), Nagy Gábor (1949) vagy Kovács Péter (1943).

Nagy Imre
művészettörténész